

Л. В. Сорокіна,

учитель української мови та літератури Смілянської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 10» Смілянської міської ради Черкаської області;

О. В. Андрійчук,

учитель української мови та літератури Смілянського навчально – виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I – III ступенів № 15» Смілянської міської ради Черкаської області

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНІКИ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ НУШ

Формувальне оцінювання – це процес, який має для учня ціннісне значення і націлений передусім на підвищення ефективності навчання. Головна мета такого оцінювання – підтримка кожного учня та створення мотивації до навчання.

Ефективність формувального оцінювання значною мірою залежить від вибору техніки, за допомогою якої воно проводиться. Проектуючи урок, учитель має визначитись, як саме необхідно оцінити на даному етапі та яким чином будуть використані результати оцінювання.

У дидактиці пропонують такі методи та прийоми формувального оцінювання: візуальні, графічні, наочні, текстові, відео, фото, консультації тощо. Пропонуємо до уваги окремі дієві техніки, які дозволяють здійснити формувальне оцінювання.

ДОМОВЛЕНІСТЬ

Формувальне оцінювання не повинно бути складним / трудомістким, щоб бути ефективним.

Нехай кожен учень напише власне ім'я на паличці для ескімо. Домовтеся зі школярами, що ви будете витягати палички, щоб визначити, хто відповідатиме на запитання.

Знаючи, що їхнє ім'я можуть назвати, учні зосереджуються на навчанні.

Такі дії мотивують учнів до продуктивної роботи та забезпечують зворотний зв'язок у режимі реального часу.

КРОКИ

Запропонуйте учням визначитися: «Що зробиш першим кроком (другим, третім) для розв'язання проблеми?». Розглянемо стратегію розв'язання проблеми на прикладі повісті «Захар Беркут» Івана Франка. Головна проблема твору — навала монгольського війська на карпатське село Тухля та необхідність організувати оборону.

Завдання для учнів:

«Які три перші кроки зробили тухольці для розв'язання проблеми загрози з боку монголів?»

Можливі відповіді:

Перший крок. Проведення народного віча. Захар Беркут скликає громаду, щоб обговорити небезпеку та ухвалити рішення щодо захисту.

Другий крок. Використання природних умов для оборони. Тухольці вирішують скористатися скелями та ущелиною, щоб перегородити шлях ворогу.

Третій крок. Організація пастки. Головні герої (Захар і його син Максим) розробляють план перекриття річки, щоб викликати повінь і знищити ворожий табір.

Дискусійне питання:

• Чи могли тухольці вибрати іншу стратегію? Як би ви діяли на їхньому місці?

• Це завдання розвиває вміння аналізувати сюжет, мотиви персонажів і логіку їхніх вчинків.

СИГНАЛЬНІ КАРТКИ

Роздрукуйте комплект з 4 карток і роздайте кожному учню. Під час уроку пропонуйте учням піднімати картки на ваші запитання. Наприклад, дізнавайтесь позиції «За» та «Проти» в дискусійних питаннях:

«Чи можна вважати Максима із повісті «Захар Беркут» справжнім героєм?»

• **За:** Він пожертвував собою заради рідного краю, був хоробрим і відданим своїй громаді.

• **Проти:** Він потрапив у полон через свою необережність, і його дії не завжди були далекоглядними.

• *«Чи варто вживати запозичені слова в українській мові?»*

• **За:** Запозичення збагачують мову, допомагають називати нові явища (наприклад, «комп'ютер», «онлайн»).

• **Проти:** Надмірне використання іншомовних слів може витіснити власні українські (наприклад, замість «кейтеринг» можна сказати «виїзне харчування»).

• *«Чи можна виправдати поведінку Кайдашихи в її конфліктах із невістками?»*

• **За:** Вона прагнула зберегти сімейні традиції та порядок у домі.

• Її невістки теж були впертими й не йшли на поступки.

• У той час старші жінки мали велику владу в родині, і це було нормою.

Проти:

Кайдашиха часто провокувала конфлікти через свою жадібність і бажання контролювати всіх.

Вона не намагалася знайти компроміс, а діяла агресивно.

Її поведінка зруйнувала мир у сім'ї.

Озвучуйте твердження, де учні визначають, правда це чи ні тощо. Аналізуйте отримані відповіді (наприклад, згрупуйте учнів залежно від відповіді, надайте слово учням з різними позиціями під час дискусії тощо).

ПОТОЧНІ ЗАПИСИ

Запропонуйте школярам протягом уроку на окремому аркуші записувати запитання, які у них виникають під час заняття та які вони не зрозуміли.

Зберіть аркуші та скоригуйте планування вивчення цієї теми.

КОЛО, ТРИКУТНИК, КВАДРАТ

Запропонуйте учням позначити в тексті:

- *трикутником* - те, що зовсім не зрозуміло/не прийнятне для них;
- *колом* - те, що не зовсім зрозуміло;
- *квадратом* - те, з чим вони погоджуються.

Обговоріть отримані результати.

Тема. Діалектизми

Завдання: Прочитайте список діалектизмів та їх значення. Позначте:

- **Трикутником** - ті слова, які вам зовсім не зрозумілі.
- **Колом** - слова, значення яких ви приблизно здогадуєтеся.
- **Квадратом** - слова, які вам добре відомі.

Приклад слів:

- **Борщівка** (серветка)
- **Коцюба** (кочерга)
- **Мандабурка** (картопля)
- **Книш** (вид пирога)
- **Кумпель** (друг)
- **Обговорення:**
- Які слова були зовсім новими?
- Чи використовують у вашому регіоні діалектизми?
- Чому важливо знати діалектні слова?

Очікувані результати:

Учні можуть виділити (трикутником) слова, які їм незнайомі, наприклад, «борщівка».

Деякі позначають (колом) «кумпель», бо чули, але не були впевнені у значенні.

А (квадрат) поставлять біля «мандабурка», якщо це слово вживається в їхньому регіоні.

Тема. Фразеологізми

Завдання: Прочитайте список фразеологізмів.

Позначте: **Трикутником** - ті вирази, значення яких ви зовсім не розумієте.

Колом - ті, значення яких приблизно здогадуєтеся.

Квадратом - ті, які вам добре знайомі.

Приклад фразеологізмів:

- **Ні пари з вуст** (мовчати)
- **Купити kota в мішку** (придбати щось невідоме)
- **Ганяти вітер** (байдикувати)
- **Як сніг на голову** (несподівано)
- **Вскочити в халепу** (потрапити в неприємну ситуацію)

Обговорення:

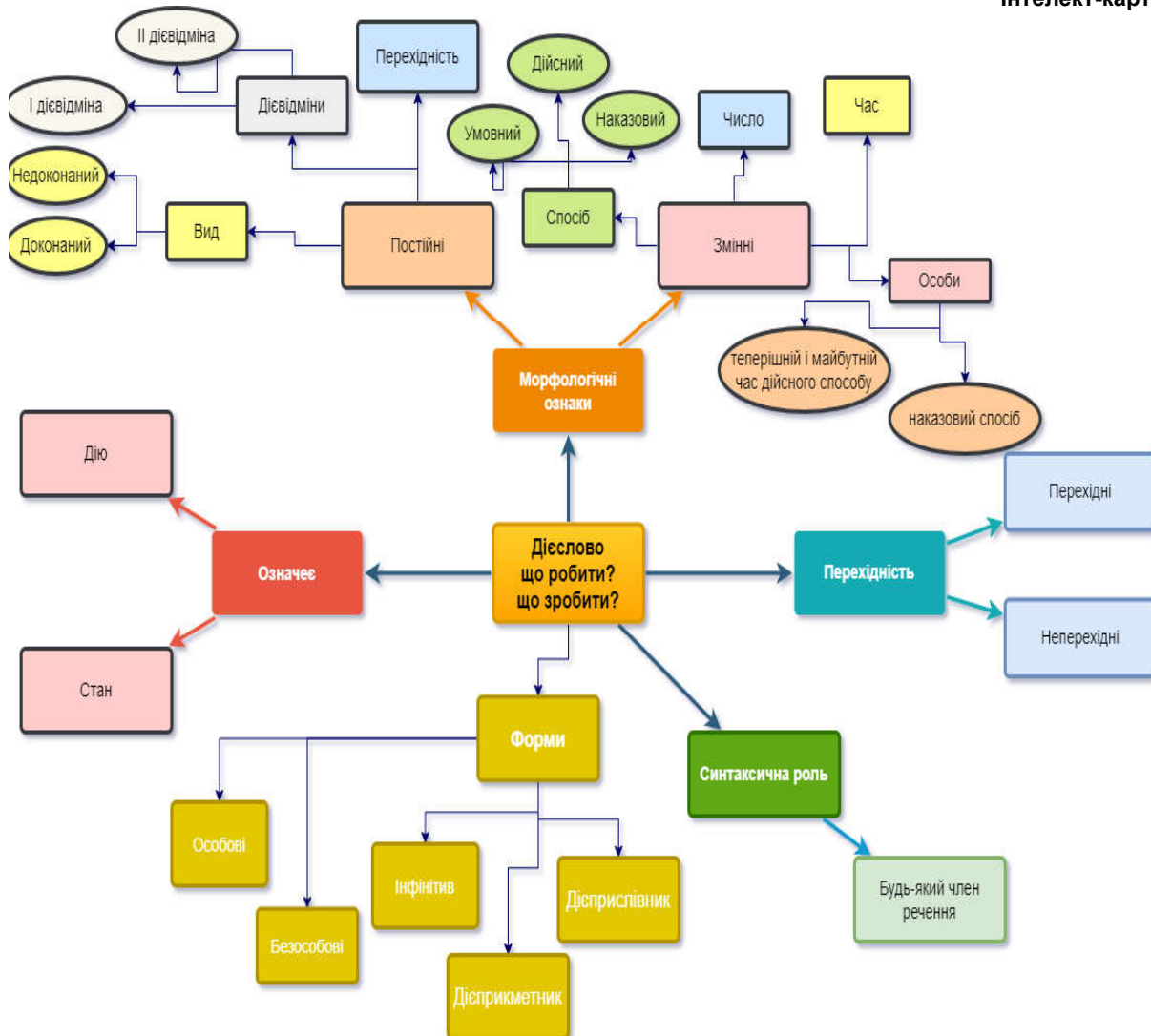
- Чи є схожі вирази в інших мовах, які ви знаєте?
- Чому важливо знати фразеологізми?
- Чи використовуєте ви їх у повсякденному мовленні?

Очікувані результати:

Дехто може позначити (трикутником) фразеологізм «ганяти вітер», якщо ніколи його не чув.

Інші виділять (колом) «вскочити в халепу», бо приблизно здогадуються, але не впевнені в точному значенні.

Схема 1.
Інтелект-карта

(Квадрат) може бути біля «купити kota в мішку», бо цей вираз широко відомий.

Метод допомагає учням усвідомлено працювати з текстами та критично осмислювати прочитане.

ДОПОВНИ ДУМКУ

Це письмова перевірка розуміння теми. Запропонуйте учням твердження із пропусками, які вони мають заповнити.

За результатами роботи можна відслідкувати рівень розуміння / засвоєння учнями теми та скоригувати вивчення цієї теми.

Приклад із літератури «Тореадори з Васюківки» Всеволода Нестайка

Завдання: Заповніть пропуски у реченнях, використовуючи знання з твору.

1. Головні герої твору – ____ та ____, найкращі друзі, які постійно вигадують цікаві пригоди.

2. Ява і Павлуша мріють побудувати ____, щоб стати справжніми тореадорами.

3. Одна з найбільш кумедних пригод сталася, коли хлопці вирішили копати ____ під річкою, але потрапили ____.

4. У місті хлопці зустрічають ____, який виявляється шахраєм, що хотів їх обдурити.

5. Наприкінці твору друзі усвідомлюють, що найцінніше – це ...

Обговорення:

- Чому хлопці прагнули зробити щось незвичайне?
- Які риси характеру допомогли їм виходити зі складних ситуацій?
- Чому цей твір досі актуальний і цікавий для сучасних читачів?

Очікувані результати:

- Учні, які добре знають сюжет, швидко заповнять пропуски.
- Якщо виникнуть труднощі – варто ще раз пригадати пригоди Яви і Павлуші та їхні кумедні ситуації.
- Метод «Доповни думку» допомагає учням краще запам'ятати деталі сюжету та аналізувати вчинки героїв.

АНОНІМНА ВІКТОРИНА

Запитайте (письмово) в учнів про важливу інформацію, отриману під час уроку чи при підготовці до нього, щоб переконатися, що вони зрозуміли. Попросіть картки (відповіді) не підписувати.

Отримані відповіді перерозподіліть таким чином, щоб ніхто не знав, чий варіант у них перед собою. Попросіть учнів прокоментувати варіант, пояснивши власну позицію та виправивши відповідь, якщо в ній є помилка.

ІНТЕЛЕКТ-КАРТА (КАРТА РОЗУМУ)

Напишіть основні терміни, що відносяться до теми, що вивчається, і попросіть учнів скласти інтелект-карту, яка показує їх взаємозв'язок один з одним. Карту можна скласти як на аркуші паперу, так і в електронному вигляді, використовуючи один з численних безкоштовних онлайн-інструментів.

Приклад складеної учнями інтелект-карти (Дивіться на с. 55)

Складанню карти розуму слід навчати, тому плануйте застосування цієї техніки заздалегідь. Це чудовий інструмент самооцінки, який дозволяє учням відображати зв'язки між поняттями через зображені на схемі ключові слова, що представляють ці поняття.

ТАБЛИЦЯ ЕЛВЕРМАНА

Стратегія спрямована на організацію дискусії в класі й формування в учнів чіткої позиції щодо

обговорюваних проблем на рівні дібраних ними аргументів.

Сформулюйте проблему, над якою має працювати клас. Для організації роботи учням доречно користуватися таблицею. Таку таблицю можна використати, наприклад, при обговоренні твору Івана Франка «Захар Беркут» на уроці літератури: Так Проблема Ні

Чи завжди зрада є виправданою?

У двох стовпчиках «Так» і «Ні» фіксують аргументи, що схвально або заперечно відповідають на проблему. Кожний учень робить свій висновок щодо поставленої учителем проблеми.

Так	Ні
Зрада іноді виправдана заради правди. У романі "Чорна рада" Пантелеймона Куліша Іван Брюховецький зраджує, щоб отримати владу, але сам стає жертвою своєї політики.	Зрада суперечить моральним цінностям. У творі "Маруся Чурай" Ліни Костенко Гриць зраджує Марусю, одружуючись з Галею, що призводить до трагедії.
Врятувати життя – важливіше. У повісті "Дорогою ціною" Михайла Коцюбинського Остап і Соломія тікають від кріпацтва. Їхній вчинок можна сприймати як зраду пану, але це боротьба за свободу.	Вірність важливіша за особисту вигоду. У "Захарі Беркуті" Івана Франка Максим не зраджує свій народ, хоча це могло б врятувати його життя.

Методика цікава ще й тим, що її можна використати як на початку вивчення теми, так і під час підбиття підсумків, а потім порівняти та проаналізувати, як змінилася загальна думка класу.

ТРЮЯНДИ ТА ШИПИ

Попросіть учнів написати або усно поділитися двома фактами, які їх вразили / запам'яталися / зрозуміли в темі (трюянди), і тим, що їм не сподобалося / не зрозуміло (шип). Метод «Трюянди та шипи» чудово підійде для аналізу оповідання Євгена Гуцала «Лось». Він допоможе учням висловити свої враження та краще зрозуміти зміст твору.

Приклад рефлексії учнів після прочитання оповідання «Лось»

Трюянди:

- Мені сподобалася доброта та сміливість хлопчиків, які врятували лося.
- Дуже гарно описана природа, я ніби побачив цю зимову річку.

Шипи:

- Було сумно, що мисливець вбив тварину, яку діти врятували.
- Я не до кінця зрозумів, чому мисливець поведився жорстоко.

Такий підхід допоможе учням краще осмислити головні ідеї твору: добро, людяність, жорстокість світу та відповідальність людини за природу.

Отримана інформація дозволить скоригувати вивчення теми.

ДВІ ПРАВДИ Й ОМАНА

Попросіть учнів назвати два правдиві або точні факти з теми, що вивчається, та один такий, котрий звучить так, ніби він може бути реальним / точним, проте не є таким. Нехай школярі це запишуть на картках, не вказуючи, де що. Зберіть картки та перемішайте. Опісля нехай кожен учень обере

собі картку й пояснити її (де правдива інформація, а де - ні).

Це дозволить відстежити рівень засвоєння учнями навчального матеріалу та стимулюватиме їх бути уважнішими на уроці.

«Орфографія: правопис прислівників»

Учень може написати на картці три твердження:

Прислівники пишуться разом, якщо їх можна замінити синонімом: «напросто» (напрям). (Правда). Прислівники з прийменником «по-» перед суфіксами «-ому», «-ему», «-єму» пишуться через дефіс: «по-новому». (Правда)

У прислівниках «назавжди» і «по перше» завжди ставлять дефіс. (Омана, бо «назавжди» пишеться разом, а «по-перше» – через дефіс).

Після того, як учні отримують картки, вони мають визначити, які твердження є правильними, а які – ні, і пояснити свій вибір.

Чому цей метод ефективний?

- Допомагає виявити помилки та прогалини в знаннях.

- Робить урок цікавим і сприяє активному залученню учнів.

- Розвиває логічне мислення та уважність.

Відкриті запитання щодо змісту теми

- Чому ... відбувається саме так?
- Як би ти оцінив(ла) ... (вчинок героя / шлях доказу думки)?

- Що неправильно в ...?
- Як ти це робиш? Чому ти робиш (виконуєш завдання / конспектуєш / малюєш тощо) це саме так?

- Що ти пропонуєш зробити?

- Що спільного між ... і що відмінне?

Запропонуйте учням дати відкриті відповіді на такі або подібні питання з теми. Зробіть висновки з отриманих результатів.

Не критикуйте учнів, вони мають не боятися висловлювати будь-яку думку.

Рефлексія «Незакінчені речення»

- У цій формі роботи для мене було зручно ...
- У мене були труднощі з ...
- Найкраще мені вдалося ...
- Я оцінюю свій сьогоднішній результат на ... балів, бо ...

- Найемоційнішим моментом для мене було ..., бо ...

- Я не впевнена(ий), що ...

Запропонуйте учням наприкінці уроку проаналізувати свою діяльність та, поміркувавши, продовжити усно по черзі або письмово одне чи кілька речень. Зробіть висновки з отриманих результатів.

Не критикуйте, учні мають не боятися висловлювати будь-яку думку.

ЧЕК-ЛИСТ

Так / Ні / Не впевнений Я знаю ...

Так / Ні / Не впевнений Я розумію ...

Так / Ні / Не впевнений Я можу ...

Так / Ні / Не впевнений Я вмію ...

Розробіть власний чек-лист або візьміть за основу готові з Бібліотеки оцінювання Intel, за допомогою якого учні швидко зможуть оцінити свої досягнення. У лівій колонці можна ставити галочки, що означатиме «Так/Ні», або підкреслювати потрібний варіант.

ВХІДНІ – ВИХІДНІ КВИТКИ

Використайте вхідні квитки на початку уроку (учні відповідають на запитання, пов'язані з

домашнім завданням або попереднім уроком). Вихідні квитки використовуються наприкінці уроку і мають на меті визначити рівень засвоєння навчального матеріалу, розвитку вмінь та навичок.

КУБУВАННЯ

Техніка, яка сприяє розумінню різних сторін явища / поняття / теми, і може використовуватись як у парі, так і в малій групі. Для виконання необхідний кубик із написаними на кожній грані завданнями. Традиційними є такі шість запитань:

1. Опиши це (колір, форма, розміри).

2. Порівняй це (на що це схоже? від чого це відрізняється?).

3. Добери асоціації (про що змушує думати? що спадає на думку?).

4. Проаналізуй це (скажіть, яким чином це зроблено?). Як його використати (яким чином це можна застосувати?).

5. Запропонувати аргументи «за» або «проти» цього (що в ньому доброго чи поганого?)

6. Займіть певну позицію, використайте повний діапазон аргументів від логічних до безглузвих).

У результаті проведеної роботи можна буде зробити висновки про рівень засвоєння учнями навчального матеріалу та скорегувати освітній процес надалі.

ОБЕРНИСЬ І ОБГОВОРІ

Поставте школярам цікаве запитання з теми. Опісля учні повертаються до сусіда і обговорюють запитання один з одним.

Цю просту техніку обговорення доцільно використовувати для найкращого ефекту під час пояснення, міні-лекції вчителя або виступів інших учнів.

КАРТКОВА ДИСКУСІЯ

Для проведення дискусії кожному учню видайте дві картки з написами «Так» і «Ні». Сформулюйте й запишіть для себе три твердження з теми уроку. Зачитайте учням одне твердження і дайте час (1–2 хвилини) для самостійного його осмислення. Після цього кожний з них обирає й показує картку, погоджуючись або ні з твердженням, що пролунало.

Коли всі учні зроблять вибір, запропонуйте двом учням з протилежними позиціями навести аргументи на їх захист (слід починати з учня, який проголосував «так»). Потім інші учні можуть доповнити попередні висловлювання.

Наприкінці можна також обговорити з учнями, чого вони навчилися, що було легко / складно в цій роботі, які їхні навички потребують удосконалення.

ЧИТАННЯ ЗА СИСТЕМОЮ ПОЗНАЧОК «ПОМІЧ»

Запропонуйте учням під час прочитання тексту поставити відповідні позначки:

+ — відома інформація;

! — нова інформація;

? — здивувала, зацікавила;

— — заперечує тому, що знаю.

Обговоріть отримані результати.

ОДНА ХВИЛИНА

Алгоритм дій наступний. Учитель називає метод та озвучує поняття (це зазвичай термін, ключове слово, питання уроку тощо). Він пропонує одному учню без підготовки протягом 1 хвилини виголосити зв'язний текст, висловитися з цієї теми. Коли час закінчився, учитель зупиняє промовця. Потім учитель запрошує до слова другого (третього, четвертого...) учня, щоразу називаючи

нове поняття. Після завершення роботи вчитель організує обговорення її результатів за такими запитаннями:

- чи сподобався вам цей метод? чому?
- як ви оцінюєте власну діяльність? чому?
- які думки у вас виникали в ході цієї роботи?

ШКАЛА ВПОДОБАНЬ

Надайте учням 3-5 тверджень дискусійного характеру. Мета полягає в тому, щоб допомогти учням подумати над проблемою / текстом / темою та розпочати обговорення з однолітками.

Ці шкали можуть бути зосереджені на узагальненнях про персонажів, темах, конфліктах або символіці. Вони допомагають учням аналізувати, синтезувати та оцінювати інформацію.

Питання на шкалі вподобань може виглядати так:

Персонаж (ім'я) не повинен був чинити так (дія):

Зовсім не згоден

Не згоден

Згоден

Цілком згоден

ШКАЛА ЛАЙКЕРТА

Озвучте 3-5 тверджень, які явно не є істинними чи помилковими, але дещо спірними.

Мета полягає в тому, щоб допомогти учням подумати над текстом, а потім обговорити його з однокласниками. Наприклад, ваше судження - «Герой ... (ім'я) не повинен був робити ... (що саме)».

Нехай школярі оберуть власну позицію («повністю погоджуюся», «не погоджуюся» «погоджуюся, але...») та аргументують її.

ТРИХВИЛИННА ПАУЗА

Надайте учням трихвилинну паузу, щоб обдумати поняття, ідеї уроку, пов'язати їх з попереднім матеріалом, знаннями, досвідом, а також визначитися із незрозумілими моментами. Можна надати мовні кліше для відповіді, наприклад:

- Я змінив своє ставлення про/щодо ...
- Я став більш обізнаним щодо ...
- Я був здивований ...
- Я відчув ...
- Я побачив зв'язок ...
- Я співчував ...

НАЙЗАПЛУТАНИШИЙ МОМЕНТ

Запитайте (наприкінці уроку або під час паузи, яка утворилася після пояснення теми): «Який найбільш заплутаний момент сьогоднішнього заняття?» або «Що вам здалося незрозумілим у понятті «...»?

Організуйте обговорення відповідей та скоригуйте вивчення теми надалі.

5-П

(Пригадай, Підсумуй, Запитай, Прокоментуй, Пов'яжи)

Крок 1: упродовж двох хвилин учні називають і записують найважливіші ідеї з попереднього уроку / теми.

Крок 2: учні підсумовують ці ідеї одним реченням.

Крок 3: школярі пишуть одне головне запитання з теми, на яке вони хочуть відповісти.

Крок 4: надають коментар щодо практичного застосування вивченої теми.

Крок 5: учні визначають ідею або підтему, щоб пов'язати цей матеріал з основною темою.

ТРИРАЗОВЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ

Запропонуйте учням резюмувати вивчений матеріал. Для цього роботу можна провести в 3-х групах або надати слово 3-м учням.

Завдання: узагальнити вивчений матеріал за такою кількістю слів: для 1-ої групи (учня/учениці) - 10-15 слів, для 2-ої групи (учня/учениці) - 30-50 слів, для 3-ої групи (учня/учениці) - 75-100 слів.

Збільшення кількості слів спонукатиме школярів додавати до інформації більше деталей та сприятиме кращому засвоєнню матеріалу.

Отже, формувальне оцінювання має базуватися на високому професіоналізмі вчителя: справа не тільки в тім, який метод використає вчитель, а як він це зробить і з якою метою. При цьому важливо пам'ятати про те, що формувальне оцінювання - це не просто застосування того чи іншого окремого прийому або інструменту. Воно не може здійснюватися вибірково й не обмежується заповненням учнями тих чи інших форм. Формувальне оцінювання вимагає системності, має бути частиною повсякденного навчання. А це зі свого боку потребує відповідних підходів до організації освітнього процесу.

Формувальне оцінювання - це не оцінка, а процес, який не лише вимірює знання, але й формує їх. Воно відбувається під час навчання і є його частиною; завжди має бути позитивним та індивідуалізованим. Формувальне оцінювання підвищує мотивацію, розвиває вміння вчитися та допомагає учням досягати кращих навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кабан Л.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4471
2. Ключко В.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів. Інструменти ІКТ для здійснення формувального оцінювання. URL: <https://naurok.com.ua/formuvalne-ocinyuvannya-navchalnih-dosyagnen-uchniv-instrumenti-ikt-dlya-zdiysnennya-formuvalnogo-ocinyuvannya-214108.html>
3. Лагода Т. Креативні техніки формувального оцінювання. URL: http://tvorchyivchytel77.blogspot.com/2020/01/blog-post_36.html
4. Морзе Н.В. Використання цифрових технологій для формувального оцінювання. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_spetsvip
5. Підгорна О., Береговська Т. Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики. URL: <https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vyklyky/>
6. Пометун О.І. Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці. URL: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yak-vona-pratsyuje-na-urotsi/>
7. Роміцина Л.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів з математики в Новій українській школі. URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2019/04/statja_20190404_1.pdf
8. Щербак О. І., Софій Н. З., Бович Б. Ю. Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень: Навчально-методичний посібник / За наук. ред. О. І. Щербак. Івано-Франківськ, «Лілея-НВ». 2014. 136 с.